

F E J É R D Y

Nagy Tamás

Evangélikus templom, Dunaújváros, 1996

TÉMA:

A XX. szd. végi keresztény templomépítészet kérdései Magyarországon
Keresztény templomépítészet a rendszerváltoztatás éveiben

A téma indoklása:

A templomépítészet minden kor gondolkodásmódjának, értékrendjének lenyomata.

A templom az az épülettípus, amely a történelem folyamán sohasem veszítette el poétikus irányultságát. Nem esett áldozatul a pusztán racionális és funkcionális szempontoknak.

Az elmúlt tíz év építészetében jelentős súllyal jelentek meg a „hiánypótló” egyházi építkezések. Ezek minősége meglehetősen heterogén. Mind tervezői, mind építetői oldalról elengedhetetlen a feladat szellemi háttérének tisztázása, hogy a válasz arányos lehessen a helyhez és a helyzethez, korhoz és az időhöz amelyben élünk, hogy az így megvalósuló mű az élet egészét szolgáló és felemelő új és jobb minőséget teremthessen.

Balázs Mihály

Görög Katolikus templom, Fehérgyarmat, 1999

TÉZISEK:

Az arányosság megnyilvánulásai

Hely és helyzet:

1. *A hely:*

A hely kiválasztása sok esetben az építész bevonása előtt történik. Ezért ma a hely megtalálásánál fontosabbá vált a kontextualitás, a helyzet felismerése.

2. *A helyzet:*

A programalkotás, a történelmi és társadalmi folyamatok ismeretéből táplálkozó helyzetértékelésen kell, hogy alapuljon.

3. *A helyzet:*

Az épületnek arányosnak kell lennie önmagához és a környezetéhez, mind fizikai mind szellemi értelemben véve.

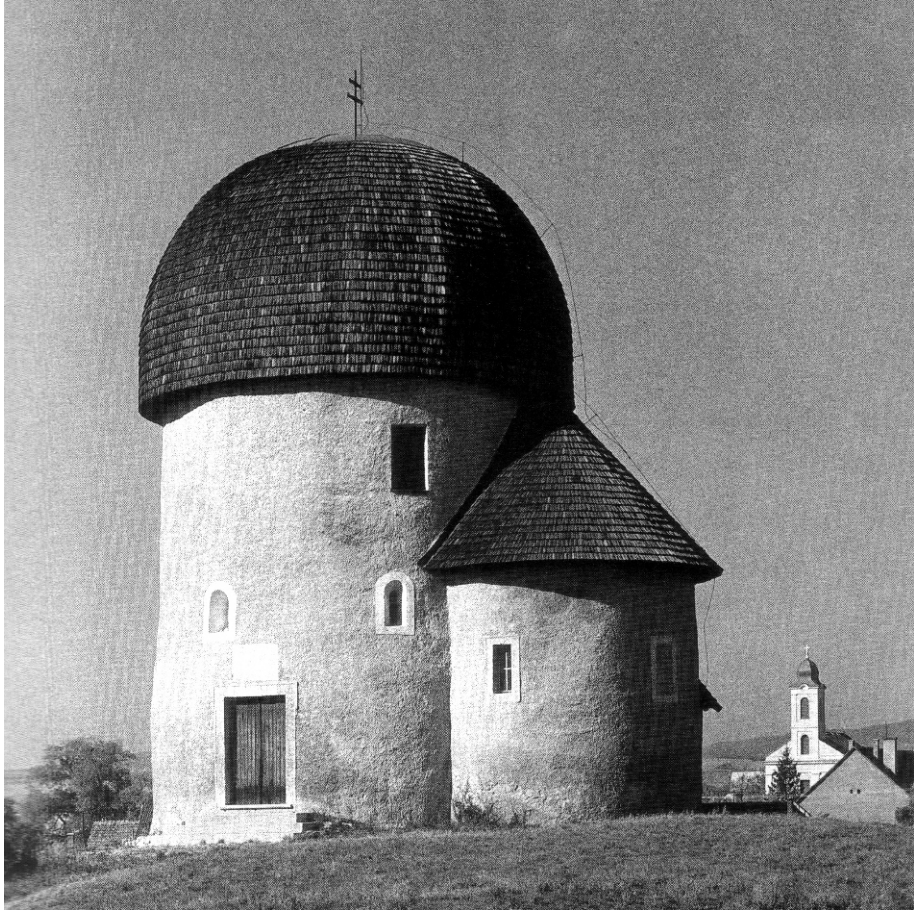
Kor és korszerűség:

4. *A korbaágyazottság:*

Minden épület bele van ágyazva saját korába. A korszellem azonban – ellentétben a hely szellemével – változékony és alapvetően az emberi értékítélet lenyomata. A hely szellemét a lehető legteljesebben be kell fogadni, a korszellemet vizsgálni kell és értéktudatosan viszonyulni hozzá.

5. *A formálás:*

A formák jelentéstartalommal rendelkeznek. Ezért a formálás nem pusztán szubjektív esztétikai, tér és tömegalakítási feladat.

Szent kereszt templom, Öskü, XI. szd.

*„Az igazság itt van a szemünk előtt,
de már nem értünk belőle semmit...”
Paul Valéry*

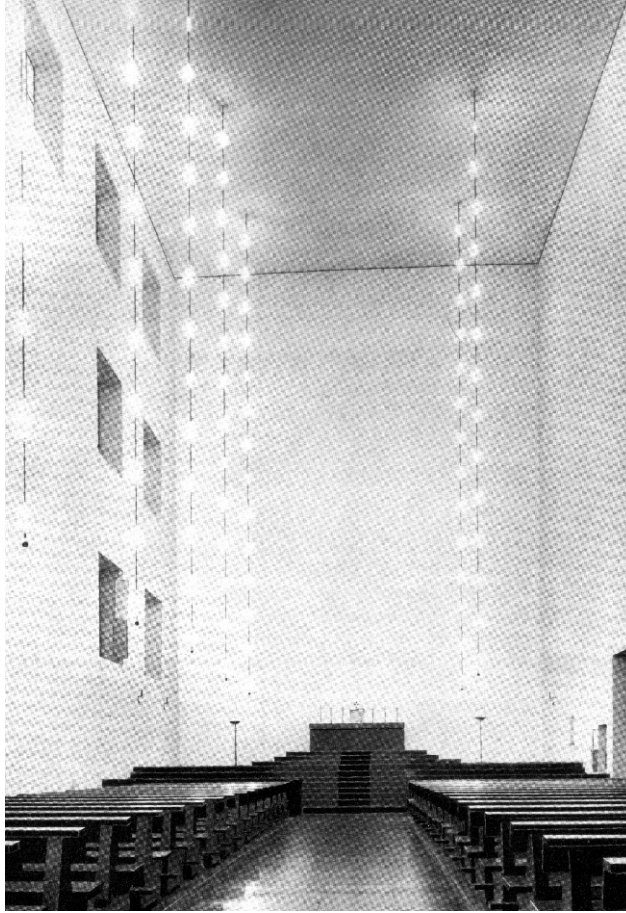
Kálvária, Zalaegerszeg, XVIII. szd.

A XX. szd. végi templomépítészet kérdései Magyarországon
Templomépítészet a rendszerváltoztatás éveiben

Templomot építeni minden korban, minden közösség számára kihívás volt. Az az eszmei tett, amely túlmutatott a hétköznapi néha nagyon is drasztikus beszorítottságán, ahol az építők megpróbálták kifejezésre juttatni viszonyulásukat az őket körülvevő világhoz és az azt létrehozó és irányító „szellemi erőhöz”. Valójában azonban ez a cselekedet ahhoz, hogy a viszonyulás igaz lehessen, a lehető legreálisabban a hétköznapiakban kellett, hogy gyökerezzen. A történelmi korok különböző szakrális építményei mind az adott kor társadalmi helyzetének lenyomatai. Éppen ezért a szakrális építészet talán a legalkalmasabb arra, hogy azon keresztül egy kor gondolkodásmódjáról képet alkothassunk. Vagy fordítva: egy társadalom gondolkodásmódja szükségszerűen megjelenik a szakrális építészetében.

A XX. szd. a robbanásszerűen felgyorsuló változások kora. Az előző évezred összességében nem hozott annyi és olyan mélyreható változást, az emberek életébe, mint ez az utolsó száz év. Ezek a változások szélsőséges, nem egyszer tragikus eseményeket indukáltak. A korábbi korok társadalmi közmegegyezésen nyugvó rendje, stílusa és annak megtartó, eligazító ereje megszűnt. Általánossá és jellemzővé vált a hagyományos közösségi formák (családi, lakó, kulturális, etnikai, tevékenységi...) felbomlása és jellemzővé vált az egyén fokozott magárahagyatottsága és magáraulaltsága. Ezek a változások számos új társadalmi szerveződést hívtak életre és a régi rend letéteményes szervezetinek elhalását, vagy újjászerveződését vonták magukkal.

Az Egyház mai helyzetéről így ír Nikolaus Lobkowitz a Németországban élő cseh filozófus: „Visszatekintve a XX. szd. utolsó évtizedeire, elgondolkodtató, hogy vajon a későbbi történészek hogyan fogják megítélni ezt az időszakot. Feltehetően a korszakra jellemzőként két eseményt neveznek meg: a II. Vatikáni Zsinatot¹ messzemenő következményeivel és a kommunizmus összeomlását. A két történelmi esemény bármennyire is különbözik egymástól, vannak rokon vonásai és befolyásolták is egymást. Mindkettő meglepte a kortársakat. Senki sem tudta volna elképzelni a II. Vatikáni zsinat megnyitásakor, nemhogy az azt megelőző években, hogy egy zsinat ilyen alapvetően változtathatja

Rudolf Schwarz, Hans Schwippert

Templom, Aachen, 1930

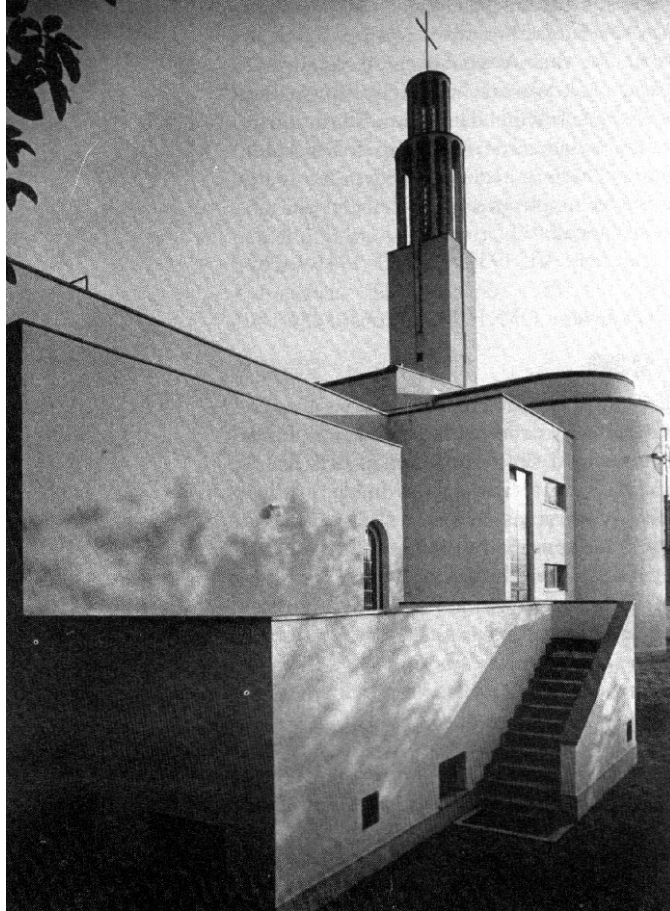
meg az Egyház arculatát. Barátai és ellenségei már régen azt gondolták, hogy jöhetnek viharok, amelyek megrázzák, de lényeges változásra az Egyház többé nem képes. Pár évvel ezelőtt még senki nem várta, hogy belátható időn belül nemcsak a kommunista ideológia, de a szovjet impérium is lehanyaglik. Mindkét esemény reményeket ébresztett, amelyek hamarosan csalódásba fulladtak. A Zsinat kibontakozása olyan következményeket vont magával, melyeket némelyek mint elgondolkodtató káoszt éltek meg, míg mások afölött bosszankodtak, hogy az Egyház szinte minden hagyományát fenntartotta.”²

Az azonban mindenféleképpen tény, hogy jelentős változások indultak el az Egyház életében. A közösségiség fokozott hangsúlyozása a liturgiába is számos új elemet hozott, mint például a népnyelv általános használatát a latin helyett, vagy az oltárok közösségközeli szembefordított elhelyezését. Ezek a változások számos építészeti kérdés újragondolását is szükségessé tették.

A hagyományos térszervezés kötöttségeinek feloldásával megnőtt az egyén szabadsága és felelőssége is. Az eredmény meglehetősen sokszínű, de közel fél évszázad elteltével megállapíthatjuk, hogy egy kicsit kaotikus is. Egyszerre van jelen a hagyományt teljesen elvető formálás és a pusztán formai utánzásban megnyilvánuló „hagyományhűség”.

A funkcionális értelmezésben is elég nagy eltérések figyelhetők meg. A hagyományosan értelmezett „szakrális tér” mellett megjelenő újabb irányok szerint a templom ma már nem „Isten háza”, hanem az azt használó közösségé. A teret a közösségi cselekedet szenteli meg.

Ennek a neoprotesztáns gondolatnak a jegyében születtek Rudolf Schwarz templomai. A szélsőségességig leegyszerűsített terek és annak elemei – gondoljunk a rothenfelsei fekete-fehér templomra – azonban egyfajta „misztikus ürességet” hoztak létre. Ezek a terek a megszokott, konvencionális vallásosságból való kilépésre kényszerítik az embereket, ugyanakkor egyértelműen egyfajta összeszedettségre, a transzcendensre való nyitottságra inspiráló hatást fejtenek ki.

Rimanóczy Gyula

Ferencs templom, Budapest- Pasarét, 1934

De ennek a gondolatnak a továbbéléséből táplálkozik a templomteret többcélú rendezvényterként értelmező irányzat is. Ez azonban újabb problémákat vet fel: a mindenre alkalmas tér könnyen habitus és karakter nélkülivé válik. A kérdés ezáltal az építészet szerepére irányul: van-e a térnek, formáknak, anyagoknak jelentésteli üzenete? Van-e lehetősége és felelőssége, hogy csendes, de erőteljes módon befolyásolja az embereket?

Ma templomot tervezni és terveztetni nagyobb tudatosságot igényel, mint korábban. Ez nem csak az építészre, de az építtetőre is nagyobb felelősséget ró. Közös felelősségük újra végiggondolni Egyházuk múltját, jelenét és jövőjét. Közös felelősségük kialakítani egyfajta „arányos” helyzetet. Egy olyan alapállást, amely arányos a helyhez, a korhoz, az építtetők közösségéhez és nem utolsó sorban Istenhez, akire az építménynek mutatnia kéne.

Ha az utolsó száz év hazai templomépítészetére visszatekintünk, megállapíthatjuk, hogy a század első felében a szecesszió és a modern mozgalom építészei egyaránt jelen voltak az egyházi építkezésekben és európai szintű templomokat terveztek. Zebegény, Rárósmulyad, Városligeti Fásor a szecesszió oldaláról, Győr Szt. Imre város, Városmajor, Pasarét, Pécsi Pálosok, hűvösvölgyi Magyar Szentföld templom, Remetekertváros, pedig a modern építészet oldaláról kiemelkedő alkotások.³

Ezen épületeket a kor neves mesterei tervezték, de ezzel egyidőben ezeken a közismert példákon túl a második vonalban is számos jó templom épült. Kicsit provinciálisabban, de egyértelmű építészeti minőséggel találkozhatunk az ország legeldugottabb pontjain is. (Ivánc, Kápolnásnyék, Kaposvár, Csorna, Sopron, Szabadbattyán...) Ebből arra következtethetünk, hogy az akkori Egyház önazonosságtudata és társadalmi helyzete elég szilárd lehetett. Mert lépni az új áramlatok irányába és kellő értékítélettel választotta meg építészeit.

A nagy mesterek iránymutató, kísérleti terepet bejáró munkái akkor fejthetik ki igazán hatásukat, ha megvan az a közeg, amely képes megérteni és alkalmazni a téziseiket. Ezért ennek a másodvonalnak a megléte meghatározó egy adott közegben. Tőlük függ, hogy az élet szerves és hétköznapi részévé válik-e a „nagyok” üzenete. Az ilyen együttállás eredményeként jöhet létre a stílus, mint a beszélt nyelv része. Ennek hiányában csak a mester, az individuum létezik. Közte és a befogadó közeg között szakadék tátong.

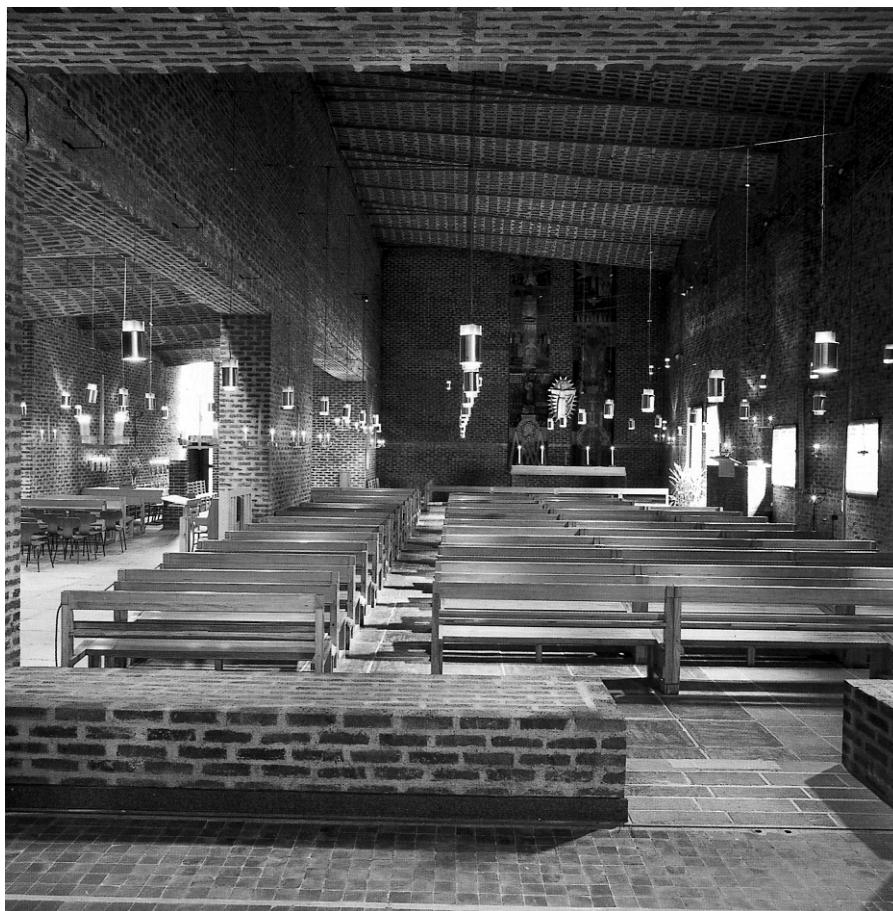
Török Ferenc

Görög Katolikus templom, Edelény, 1983

A II. Világháború után a társadalom tudatos szétzüllesztése és az állami elnyomás, a jelentőségénél fogva sem az Egyházakat, sem az Építészetet nem hagyta érintetlenül. A jó mesterek és mesteriskolák ellehetetlenítésével a szakmagyakorlás minősége és társadalmi elismertsége is rendkívüli mértékben csökkent. Új templomok alig-alig épülhettek, s azok is csak az Állami Egyházügyi Hivatal „illetéktelen” irányítása és jóváhagyása mellett. Ezek a megszorítások a templom helyének kijelölésétől kezdve a konkrét funkcionális és formai kérdésekben is megnyilvánultak. (pl: toronyépítési tilalom...) Az Egyház és a szakma mozgásterének leszűküléséből adódóan még a kevés építésnek is csak kis százalékában alakult ki érdemi együttműködés. Ebből az időszakból Csaba László Cserépváraljai (1961) és Hollóházi (1967) templomai mellett még Szabó István Farkasréti temploma (1973) említhető meg. A hatósági kényszerek mellett az Egyház anyagi bázisának elvesztése is súlyos nehézségeket okozott. A Hollóházi templom kivételes esetétől eltekintve – amelyet a porcelángyár terjeszkedése miatt lebontott templom helyett a gyár építtetett – a kalákában épülő templomcskák építési minősége és a beépítésre kerülő anyagok is többnyire inkább a családi lakóházak spontán megoldásaira emlékeztetnek.

A nyolcvanas évek fellazuló rendjében a templomépítések száma is lassan növekedni kezdett, s az irányadó megkötések is veszítettek szigorúságukból. Ez részben egy érzékenyebb és szabadabb párbeszéd kialakulásának a lehetőségét teremtette meg a tervezők és az építtetők között. Más esetben viszont – bizonyára a kor divatos, posztmodern külföldi példáinak megismerhetősége is hozzásegített – az építészeti individualizmus, mint az alázat hiánya is megjelenik. A korszellem által diktált értékrend, melyben az újjátás, az innováció legfontosabb értékmérőként jelenik meg, megzavarta és sok esetben tévutakra csábította a tervezőket, melyek eredményeképpen születtek a csúcán támaszkodó kocka⁴ és más hasonlóan öncélú formák. Ennek a korszaknak figyelemre méltó alkotásai közül pozitív példaként Csete György Halászteleki (1982), Török Ferenc Révfülöpi (1982) és Edelényi (1983) templomai emelhetők ki.

Az 1990-es politikai fordulat teljesen új helyzetet teremtett. Néhány év alatt rengeteg templom épült. Bár a hitélet és vallásgyakorlás statisztikai mutatói csak ideig-óráig tartó fellendülést mutattak, új templomok építésére mégis szükség volt. Az elmúlt negyven évben ugyanis új települések, városrészek, lakótelepek jöttek létre úgy, hogy egyáltalán nem volt templom még a közelükben sem.

Sigurd Lewerentz

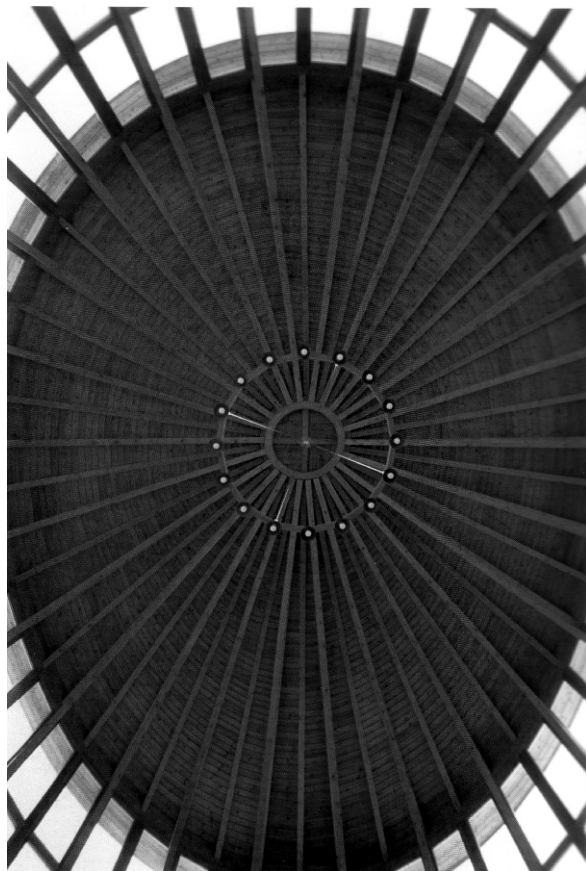
St Márk templom, Björkhagen, Stockholm, 1956-60

Az új helyzet azonban felkészületlenül találta az építetöket, de a szakmát is. Az új városrészek arctalan lakótelepeinek lakói odaköltözésükkel identitásuk meghatározó elemeit veszítették el. Ebből kifolyólag az építetöi oldalról a gyökerek keresése sok esetben a gyermekkori emlékkép konkrét formai megidézésének vágyát jelentette. Sok esetben az építészeti programalkotás egyfajta túlkompenszált, demonstratív és a valós tartalomhoz nem kötödő elvek és elvárások mentén fogalmazódott meg, más alapvető, és fontos szempontokat figyelmen kívül hagyva.(lásd: Szent Korona alakú templomok, Fatimai Szűz szoknyaredőit idéző hullámzó tetőfelépítmény...)

Az Evangélikus és a Görög Katolikus Egyházat leszámítva, ahol valamiféle központi „felügyelet” működik, az alulról jövő kezdeményezésekbe az egyházi vezetés vagy nem akart, vagy nem tudott érdemben beleszólni. Ennek eredményeképpen legtöbb esetben a lelkész és a közösség felkészültségére és tájékozottságára volt bízva, hogy a lényegi döntések, a programalkotás, a tervező kiválasztása megfelelő módon történjen meg. Megépült példák sokasága bizonyítja, hogy ez a feladat az átlagosan elvárhatónál komolyabb felkészültséget igényel és ennek hiányában az eredmény is kérdéses. Ha pedig valóban igaz, hogy a kor gondolkodásmódja kiolvasható a szakrális építményeiből, akkor ebből a nagy számú, minőségileg alacsony színvonalú alkotásból milyen következtetéseket kell levonnunk?

A kilencvenes évek elejétől az építész szakma is a maga szétfúzott rendszerét próbálja visszaalakítani és a Kamara hatékony működési feltételeinek fokozatos kiépítésével kívánja biztosítani a minőségi építészet feltételeit. Ez azonban csak az újjáéledő egyházi testületekkel való szoros együttműködésben hozhat számottevő javulást a templomépítészetben.

Az általános szakmai törekvés mellett más nagyon biztató jelek is vannak. Miközben a világ az informatika mindent átfurmáló és reduktív hatásának kitéve sematizálódik, egy újfajta, tudatosabb érzékenység életrekelését is láthatjuk. Nem véletlen, hogy manapság olyan mesterek munkái kerülnek ismét a figyelem központjába, akik nem tartoznak egyértelműen egyik mozgalomhoz sem. Munkáik időtlennek tűnnek. Egyszerre archetipikusak, kortalanul modernnek, frissek és személyesek. Jože Plečnik, Sigurd Lewerentz, Gunnar Asplund, Alvar Aalto, vagy akár a magyar Ivánka András is annak a csöndes, érzékeny, de erőteljes világszemléletnek a „másik modern”-nek képviselői, amelyről Hamvas Béla mint az elközelgő idők szellemiségéről ír:

Nagy Tamás

Évangélikus templom, Balatonboglár, 1999

„ A szakrális-diabolikus ember megjelenésének tényét tudomásul kell venni. Ez a lény száz jelben beszél és cselekszik, de mindenek fölött és előtt: van. Ma már szándékos rövidlátásra van szükség ahhoz, hogy valaki ezt az embert a költészetben, a zenében, a festészetben, a gondolkodásban ne lássa egyre sűrűbben és tudatosabb és bátrabb alakban megjelenni. Tevékeny valóság, aki megkezdte a világot a maga képére teremteni és a történet apokalyptikus erői fölött a hatalmat meg fogja szerezni...”⁵

Valójában minden építészeti feladat ugyanazokat az alapproblémákat érinti, legyen az lakóház, iskola, vagy éppen templom. Ugyanazokat a kérdéseket kell megvizsgálni és ugyanazokat az arányos válaszokat megkeresni. A templomépítészetben talán annyi könnyebbség van más épülettípusokkal szemben, hogy soha nem szakadt el teljesen az építészet lényegi elemétől: a poézistól. Lehet, hogy száználmas színvonalon szólalt meg ez a hang, de tervező és építető számára egyformán egyértelmű volt az eszmei tartalom szükségessége. Más épülettípusoknál a történelmi korok folyamán előbb vagy később, de ez a poézis áldozatául esett a funkcionalizmus és racionalizmus elsődleges szemponttá emelésének.

Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy újragondoljuk építési tevékenységeink és feladataink valódi céljait. Ennek az újragondolásnak a vezérszava az „arányosság” lehetne. Arányosság a helyhez és a helyzethez, a korhoz és az időhöz és nem utolsó sorban önmagunkhoz is.

Kehida

HELY ÉS HELYZET I.

A hely megválasztásáról

A korai szakrális emlékeknél, de még a középkorban is megfigyelhető, hogy a hely megválasztása elsődleges szempontok közé tartozott. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy minden dolognak megvolt a maga helye, ahová más nem is kerülhetett, lévén, hogy más típusú helyre volt szüksége. Hogy pontosan mi alapján választották ki a helyeket – bár vannak rá elméletek – nem tudjuk, de annyi mindenféleképpen megállapítható, hogy a felépített objektum és a táj teljes harmóniában voltak. Ez elsősorban nem a tökéletes belesimulást a természetbe, mintha ott se volna, hanem sokkal inkább a hely kisugárzásának ismeretét és elfogadását jelentette. Mert minden helynek saját, rá és csak rá jellemző adottságai és habitusa van. Ma ezt összefoglalóan a „genius loci”, azaz a „hely szelleme” kifejezéssel jelöljük. Valószínűleg a civilizáció fejlődésével, a városiasodással indult meg az a folyamat, amelyben az ember fokozatosan elveszítette a kapcsolatát ezzel az őstudással. Minél mesterségesebb környezetet teremthetett magának, s minél nagyobb technikai tudással hárította el a környezeti hatásokat, annál kevésbé szorult rá a helyhez való értő alkalmazkodásra, s annál könnyebben engedett a figyelmenlenségnek és a „mindent meg tudunk csinálni” bábeli kísértésének.

Középkori templom rekonstrukciója, Zalavár, 1997

Áll a mezőn, a falutól távol. Torony, keresztek nélkül. Mégis a helyzete és magatartása egyértelművé teszi, hogy templom. Valami olyat tudtak kifejezni az arányokkal a hajdaniak – s itt nem csak az épület arányaira gondolok - , amelyet még az újraépítés, új anyagok, részletképzések sem tudtak lényegileg befolyásolni. Ennek az arányérzéknek az alapjai valószínűleg távol álltak a mai emberre szinte kizárólagosan jellemző praktikus és kényelmi megfontolásoktól.

Peter Zumthor

Szent Benedek Kápolna, Tizino, Svájc, 1988

Nem a kézenfekvő kényelmi szempontok érvényesültek a telepítéskor. A templom oda került, ahol a „helye van.” Monolitikus megjelenése, kicsiszolt formája, egyszerre teszi természeti képződménnyé és az ember természetet tisztelő és alakító akaratának szimbólumává.

Török Ferenc

Templom, Abrahámhegy, 1988

Pannon táj, a Káli-medence bejáratánál. A templom az őt megillető hely – a Bök hegy csúcsa – helyett, a közösség akaratából kifolyólag egy falusi nadrágszj telket kap. Semmi eszmeiség. Megszentelhető-e ez a helyzet? Mi az a magatartásforma, ami ebben a beillesztett helyzetben arányos? A templom ebben a köznapi helyzetben, köznapi és közérthető nyelven szólal meg. Formálásával igazodik a környezethez, de finoman fölé is emelkedik. Szinte észrevehetetlen eszközökkel rendezí át az erővonalakat, s alakítja ki a maga auráját.

Major György

Templom, Délegyháza, 1990-2000

HELY ÉS HELYZET II.

A programalkotásról

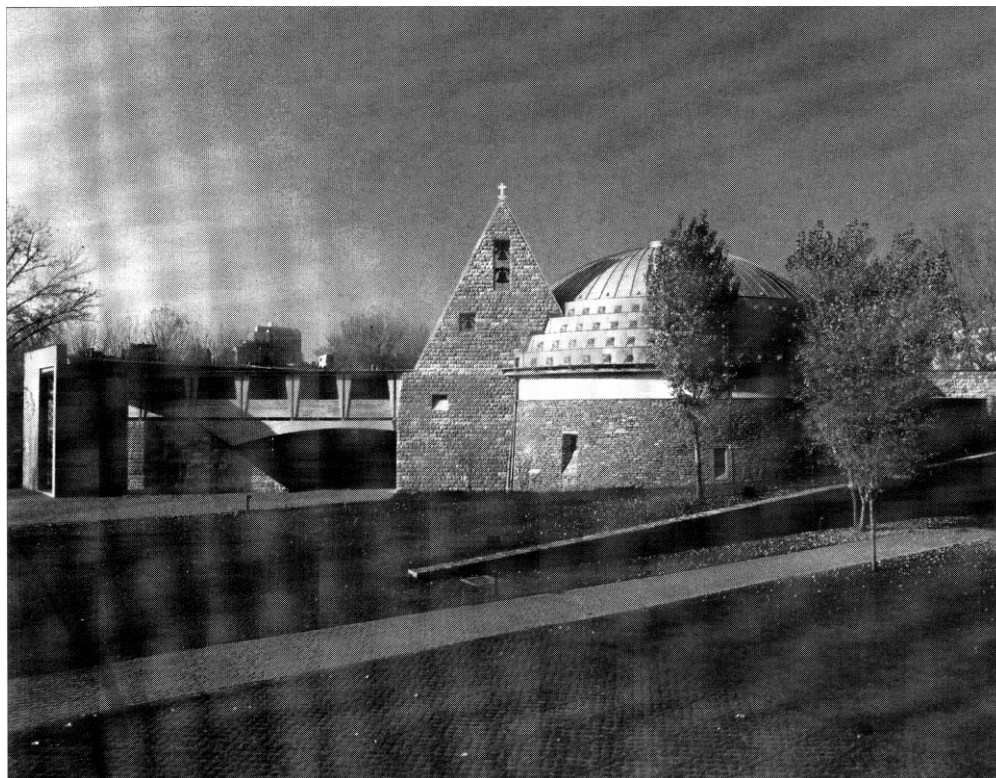
A valós társadalmi helyzet megéléséből fakadhat az a reális program, amely a tervezett minőségben meg is építhető és fenn is tartható. Ezen reális helyzet és önértékelésen alapulhat az az arányos magatartásforma, amely az épület elhelyezésében, nagyságában, gesztusaiban jelenik meg. Ennek a belső önazonosságtudatnak a hiánya olyan téves programalkotáshoz vezethet, amely végső soron idegen marad mind az épület használatától, mind az épületet mint környezetet érzékelőktől.

Steven Holl

Egyetemi Kápolna, Seattle, USA, 1997

A kápolna a Seattle-i egyetemi campus területén található. Naponta több ezer fiatal halad el mellette. Közülük a legtöbbszörnek semmilyen kapcsolata nem volt a vallással, vagy csak futó élmények alapján hordoznak valamiféle képet magukban az Egyházzal. Az építető jezsuita rend célja egy olyan hely építése volt, amely nem sugall egyértelmű egyházas elkötelezettséget, amely a kívülállók esetleg elriasztaná. A művészet eszközeivel olyan izgalmas, vonzó és meditációra ösztönző teret akartak létrehozni, amely felkelti mindenki érdeklődését és rokonszenvét. Talán ebből is adódik, hogy az épület „világias” hangon szólal meg. Konkrét formái nem utalnak a történelmi előképekre, nem mutat föl olyan arcot, amely egyértelműen az Egyház sajátja lenne, hanem a művészi absztrakció és redukció segítségével teremt meg egy sejtelmesen szép teret. Ha eltávolítanánk belőle a berendezési tárgyakat – amelyek egyértelműen a templomok világát idézik – akkor a hely egy önmagában varázslatos, de konkrét jelentés nélküli térré változna. Lehetne akár kiállító, vagy koncertterem is.

Török Ferenc, Balázs Mihály

Magyar Szentek Temploma, Budapest, 1996

A templom a lassan kiépülő egyetemi campus egyik első elemeként épült föl, mint az 1996-os meg nem tartott Expo Vatikáni Pavilonjaként, hogy majd később egyetemi lelkeszésként funkcionáljon tovább. Ebből is eredeztethető a történelmi formák és utalások majdhogynem kiállítási tárgy-szerű megjelenései. A kiállítási szituáció, valamint az a tény, hogy nem lehetett tudni semmit a környezet későbbi beépítéséről indokoltta tett egyfajta önmagában definiálható belső világ létrehozását. Az épületegyüttes egy központi, erődtített, belső udvar köré szerveződik. Az egyetemi campus esetében azonban kérdéses, hogy a spontán kíváncsiság és a félénk keresgélés számára nem túl zárt világ-e? Amúgy az épület belső világa nagyon gazdag, sok és sokféle helyet kínál föl, külsőt és belsőt, közelit és rejtőzködőbbet, közösségit és visszahúzódóbbat.

Nagy Tamás

Evangélikus templom, Balatonboglár, 1999

HELY ÉS HELYZET III.

A templom méretéről

A méret és az érzet összhangjára kell törekedni.

Arányos kell, hogy legyen a környezetéhez és önmagához is. Másként kell viselkednie magas házak között és másként családi házas beépítésnél. Másként hegyfokon mint lapon.

Az épület önmagához való arányosságának típushibái:

-A kicsinyítés, ahol minden úgy jelenik meg, ahogy a nagyokon van, csak éppen arányos kicsinyítésben. Ezáltal önmaga paródiájává válik, mint egy kertitörpe.

-A nagyítás, amikor olyan formákat alkalmazunk, amelyek egy kisházon természetesebbek, de kétszeres méretben már nem. A családi lakóházak építészeti eszköztárának, részleteinek felnagyított alkalmazása, pl: az ajtó, ahelyett, hogy kapuvá válna, csak megnő, de ajtó marad.

Ferencz István

Templom és iskolaegyüttes, Miskolc, 1990-2000

A hegyre épült város panelrengetege mellett, a plató szélén megkapaszkodva. Arányos a helyzete, arányos a léptéke a házak felé is és a lába előtt elterülő tájhoz viszonyítva is. A különböző léptékek egymásnak feszülését az épületegyüttes hierarchikusan felépülő saját belső világa oldja föl.

Gemeindezentrum

Nieder-Beerbach, 1971

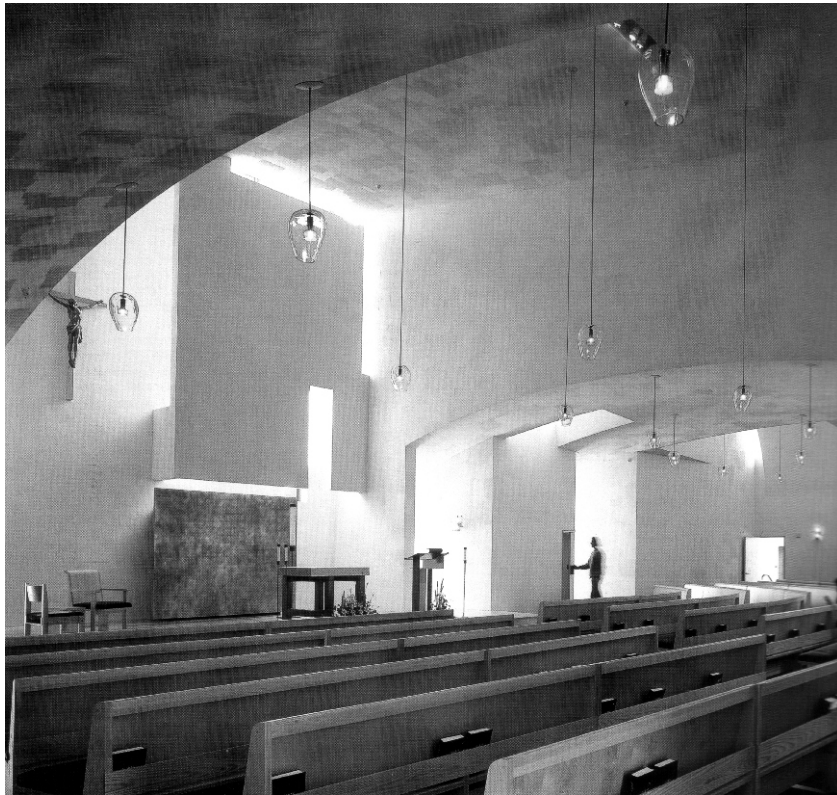
KOR ÉS KORSZERŰSÉG I.

A funkcióról:

Újabb irányzatok szerint ma már a templom nem Isten háza, hanem az azt használó közösségé. Csupán a közösségi cselekedet szenteli meg a teret. Ennek a gondolatnak a jegyében születtek – főleg Németországban – az ún. gemeinde zentrum-ok, ahol a templomtér multifunkcionális nagyteremmé vált, s legfeljebb csak valamelyik hozzákapcsolódó bővítményben van egy kis „kápolna”.

Ezek a terek általában nem is próbálnak meg „szakrális habitust” öltetni. Téralakításuk, részletképzésük semleges, vagy rosszabb esetben valamiféle hiányérzettől vezéreltetve ráaggatott díszítőelemekkel, ablakformákkal kívánnak üzeni. Jellegzetességük a praktikusság, amely megnyilvánul a jó átrendezhetőségnek alárendelt bútorozásban: összecsukható székek, hordozható oltárasztal...,kényelmi berendezésekkel való jól felszereltségben: fűtés, világítás, hangosítás, jó természetes megvilágítottságban, jól takarítható burkolatokban...

Ha akarjuk ezt tudja, ha akarjuk azt tudja – mondják – pedig valójában éppen hogy nem tud semmit az ilyen tér. És ez nem azt jelenti, hogy az ilyen térben nem jöhet létre csodálatos közösségi liturgia, hanem azt jelenti, hogy az ilyen tér nem képes aktív szereplőjévé válni annak amire használják. Ez pedig végső soron ellene mond a céljának.

Steven Holl

Egyetemi Kápolna, Seattle, USA, 1977

Más irányból a templomteret sokan úgy kezelik, mint ahol valamiféle fantasztikus akusztikai vagy vizuális hatásoknak kell érnie az embereket, megérintve ezáltal irracionális mélységeiket. Ezek a terek – többnyire – ha megfosztanák őket keresztény liturgikus attribútumaiktól (oltár, pad, tárgyak...) vajon milyen jelentést hordoznának?

Pazár Béla

Evangélikus templom, Békásmegyér, 2000

Pedig a keresztény templomnak „nem az a dolga, hogy a megfoghatatlan Isten helyett beszéljen, inkább őrzőjévé, keretévé kell lennie annak az egyszerű emberi szónak, amellyel Jézus beszélt Istenről, azoknak a mozdulatoknak, amelyeket ő ránk hagyott”⁶ Ez az egyszerű szó pedig minden korban más és más, tehát van létjogosultsága a korszerű keretnek, ha az „segít, hogy kiemelkedjünk a világ vizuális és akusztikai benyomásai közül és az emlékezésnek, a hitnek a készségét és a figyelmet előszóltsa bennünk”.⁷

KOR ÉS KORSZERŰSÉG II.

Az anyaghasználatról

Homoki Nagy István természetrajzi filmjében bemutatott egy érdekes kísérletet: maguknak mészvázás házat építő apró rákocskákat helyezett be egy akváriumba, amelybe a természetes építőanyagok helyett műanyag szívószáldarabkákat szórt. A rákocskák ezeket a műanyagdarabkákat ragasztották össze váladékukkal és így építették fel házukat. Az eredmény egy tökéletesen lakhatónak tűnő (ki tudja?), ámde meglehetősen csúnya gombóc lett. A valós építési helyzetek is sok tekintetben hasonlóságot mutatnak ezzel a kísérlettel, s a végeredmény is hasonló lehet: lakható ház, szellemi tartalom és eszmei érték nélkül. Ki hajolna le a tengerparton egy szívószálgombócért és kit indítana mély gondolatokra egy szívószál-minőségű épület.

A hagyományos anyagok öregedésükben, pusztulásukban is szépek. Van bennük tartalék, van tömegük, bírják az átalakítások roncsolásait, azaz bírják az időt, mindent csak részlegesen és kicsit nehézkesen tudnak, de alkalmazhatóságuk általános

José Ignacio Linazasoro Rodríguez

Templom bővítése, Valdemaqueda-Madrid, Spanyolország, 2002

A modern anyagok különleges esztétikája technikai beavatkozás eredménye. Öregedésükben többnyire nem patinázódnak, hanem romlanak. Általában az anyag arra van szerkesztve amire kitalálták, teljesen ki van használva, nincs tartaléka és ezért az idő átalakításait, roncsolásait nem bírja: szemét lesz belőle. Speciális dolgokat tud, de csak azt, amire kitalálták, így mindig más anyagokkal csoportosítva képes csak ellátni az igényeket (szendvics szerkezetek), s ezáltal elvész a homogenitásban rejlő tartalék.

A modern anyagok transzparens illúzióig anyagszerűtlen felületeinek rafinált és spekulatív megmunkálása és alkalmazása helyett, a templomépítészet az anyagok hétköznapi tulajdonságaiból fakadó ismerős helyzeteket felidéző hatásokra építsen. Az anyagot, mint összekötőkapcsot használja a megszokott és az azonos tartalmat kifejezni akaró új formák között.

Suamta kolostor, Grúzia

KOR ÉS KORSZERŰSÉG III.

A formákról

Tömbszerűség. Az alapigazságok tömbszerűek. Súlyosak, tagolatlanok, csak alaposabb megfigyelésre tárul föl árnyaltságuk, részleteik kifinomult gazdagsága. Az alapvetés súlyának és erejének hiányában a változatos részformáltság csak vezérfonal nélküli idézgetések parttalan csapongása. Érzelgősség, amely a hatásra épül, s melynek semmi köze nincs az érzellemhez, amelyben a teljesség sejlik föl.

Balázs Mihály

Görög Katolikus templom, Fehérgyarmat, 1990

Hagyomány és változás. A formák jelentést hordoznak-hordozhatnak még akkor is ha mi azt már nem értjük. Egy-egy eltűnő forma magával viszi a jelentését is, amely ameddig jelen volt, hatott ránk, ha nem is tudtunk róla.

Másik részről meg a pusztán formai utánzás, megidézés szükségszerűen az eredeti jelentés elvesztésének veszélyét is hordozza. A valamilyen és a valamilyenszerűség problémaköre ez.

Álvaro Siza

Templom, San Marco de Canaveses, Portugália

„...Romano Guardini és Rudolf Schwarz számára az üres, csak a legszükségesebb mértékig berendezett tér, a fehér fal, a tudatosan megkomponált világítás nem lapos funkcionalizmust jelentett, hanem a Szent jelenlétét. A tárgyak ritkítása a térben... nem szegényedés, hanem összpontosítás arra, ami lényeges. Ám miként napjaink társadalmát áthatja a „horror vacui”, az ürességtől való rettegés, úgy tűnik, számos hívő közösség is fél a fehér falaktól, talán mert zavarja a szüntelen felhívás, hogy a teret önálló cselekvéssel töltsék ki... Érdekes különben, hogy az igény, amely a liturgiában több csöndre törekszik, vizuális téren még nem fogalmazódott meg. Vajon a nyitott, csak a legszükségesebb, ám jól megválasztott tárgyakkal berendezett tér nem ugyanolyan jótétemény-e a mai ember túlingerelt szemének, mint fülének a csend?”⁸

Fejérdy Péter

Görög Katolikus templom, Csepel, 1997-2000

MESTERMUNKA

Szent Lélek templom

Csepel, 1997-2000

Mindannyiunk szívében él egy kép a Templomról. Arról a helyről, amely létünk legalapvetőbb kérdéseinek Szentélye. Arról a helyről, amely erőt mutató, de nem elutasító, barátságos, de nem kedélyes, megnyíló, de mégis rejtő. Ahol, bár otthon érezzük magunkat, mégis fegyelmet, összeszedettséget vár tőlünk...

Megtalálni az alapigazságokat, amelyek tömörszerűek, súlyosak, tagolatlanok. Csak alaposabb megfigyelésre tárul föl árnyaltságuk, részleteik kifinomult gazdagsága...

Megtalálni a helyzetet és az arányokat. Egy olyan magatartást, amelynek alapjai valószínűleg távol állnak a mai emberre szinte kizárólagosan jellemző praktikus és kényelmi megfontolásoktól...

Megtalálni azt a formát, amelyben mindenki számára felismerhető valami, amelybe mindenki „hazatalál”...

Megtalálni azokat az anyagokat, azt az építési módot, amely ha kell, a korszellemmel is dacolni mer...

Rátalálni azokra az emberekre, akik értik a „meg nem fizethető”, anyagilag meg nem térülő mozdulatok fontosságát...

Megérteni, hogy mindez meghalad minket, mégis felelősei lehetünk...

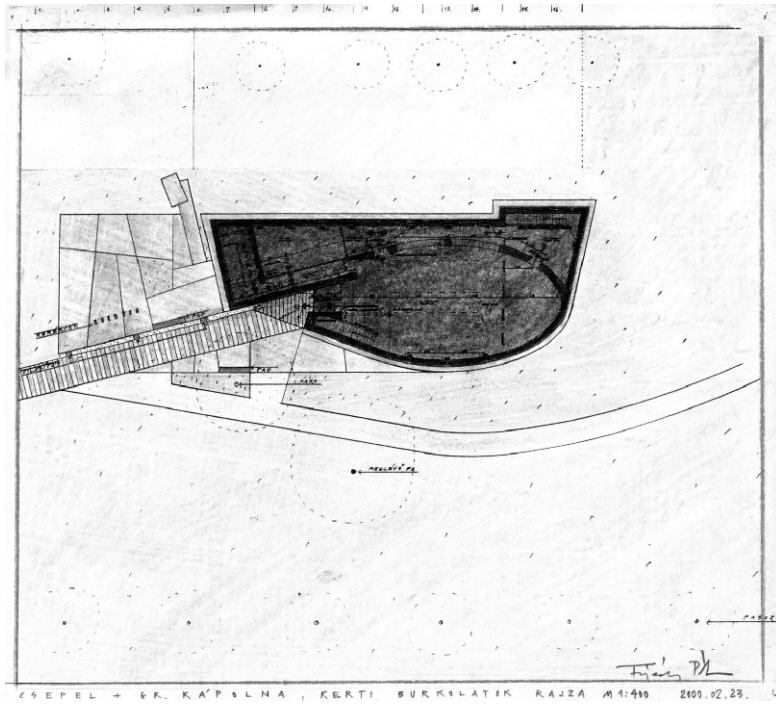

A helyzet

A görög katolikuság Keletnek Nyugat, a Nyugatnak Kelet. Köztes lét liturgiában és térben. A nyugati térszervezésre alapvetően a horizontális tengely, s a hosszázás tér jellemző. A keleti terek vertikális tengelyre szervezettek, centrálisak.

A napjainkban a Görög Katolikus Egyház önazonosságképéhez ugyanúgy hozzátartozik a keleti liturgiához köthető keleti típusú terek szeretete, mint a hazai történelmi adottságban kialakult XVIII. Szd.-i típusbarokk templomok latinsága. Ez utóbbiakat egyedül a szentélyt elválasztó ikonosztázió különbözteti meg a hasonló léptékű római katolikus templomterektől.

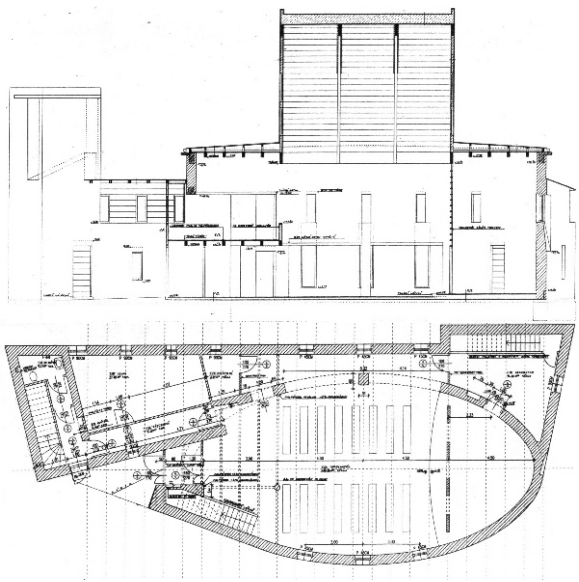
A görög katolikus vallás jellemzően a keleti régióban elterjedt, de az elmúlt évtizedek migrációs folyamatai jelentős diaszpórát hoztak létre Budapest környékén is.

29 EPPEL + K. KAPALNA, KERTI BURKILATIK RAJZA M 1:400 2100.02.25. 5

A hely

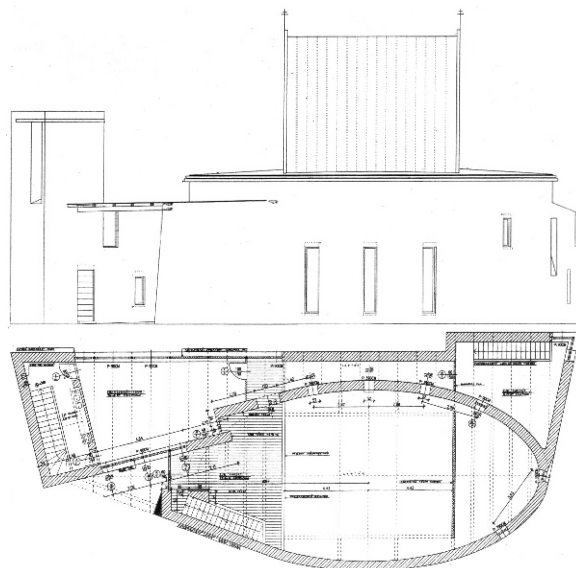
Budapest-Csepel. Az ipari zónától és a hozzátartozó központi lakótelepi sávtól kicsit félrehúzódva a Rákóczi parkban. Úszó telek, zöldbe ágyazva. A parkban földszintes lapostetős oktatási épület, az utca túloldalán egy illetve kétszintes családi lakóházak találhatóak. Nincs különösebben bonyolult igazodási probléma. A telek helyzete a templom keletelését is lehetővé teszi.

Földszint alaprajza és hosszmetset, 1:400

A téralakítás

Budapest-Csepel: A görögkatolikuság jelentősebb szórványának nyugati határvidéke: áttűnés. A csepp alakú alaprajz hosszázás jellegű. A karzat és az ikonosztázion által közrefogott térben azonban a tetőfelépítmény által a tér felfelé megnyílik, vertikális tengelyűvé válik. Az áttört ikonosztázfal alul a szentélyt választja el a hívektől, feljebb a külső és belső teret elválasztó oromfalként folytatódik, amely áttörtségén keresztül kap a tér bevilágítást is, s ezáltal az ikonfal fényfallá oldódik. (az ikonosztáz nem készült el a tervek szerinti módon)

Emelet alaprajza és D.-i homlokzat, 1:400

A belső tér a központi templomhajó padjaiban nyolcvan ülőhely van. Ez a közösség évközi liturgiáin résztvevők számával nagyságrendileg megegyezik. A templomhajóhoz kapcsolódóan azonban olyan kiegészítő teresedések kapcsolódnak, ahol adott esetben, neves napok alkalmával ennél jóval többen is elférnek. Ez a téri összetettség biztosítja azt az érzést, hogy a templom kis létszám esetén sem kong az ürességtől, de sokan is beférhetnek. Ezen túlmenően pedig a téri összetettség eredményeképpen különböző habitusú terek jönnek létre. A templomhajó bennfentes központisége mellett léteznek olyan zugok, (oldalhajó, karzatalj, karzat...) ahol mindenki otthonosan érezheti magát, s megtalálhatja a neki megfelelő védettségű teret. A tér összetettsége és felosztottsága ellenére is fontos, hogy egylendületű maradjon. Ezáltal tudja elkerülni, hogy bizonyos részletformák miniatűr alkalmazásával törpévé váljon. Kicsinysége ellenére méltóságteljes kell hogy legyen.

A tömeg,
a templomhajó elliptikus és a torony szabálytalan téglatest alakú kúbusából és az azokat összekötő kéregből épül fel. Fontos, hogy a hasonló léptékű családi házak környezetében ne megkülönböztető jelzések által, hanem magatartásával fejezze ki tartalmát. Lendületes összefogottsága, megbontatlan nagy falfelületei, homogén anyaghasználata is ezt erősíti.

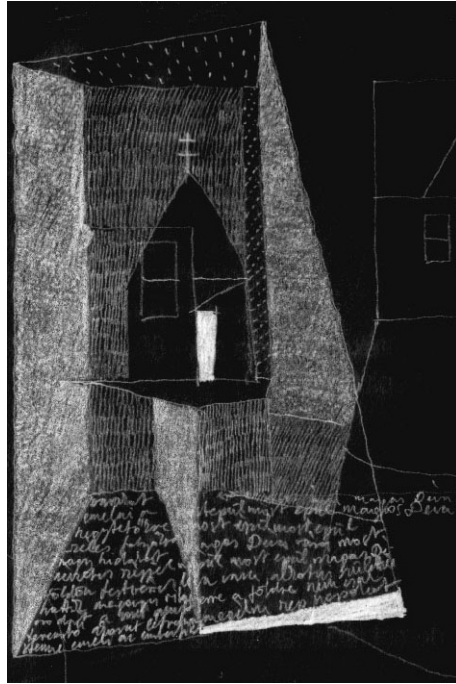

Az anyagok

A belső térben: égetett kettősméretű agyagtégla falazatok, égetett nagyméretű agyagtégla járófelületek, látszó beton kiváltók, natúr fa szerkezetek, bútorok és nyílászárók.

A külsőben: égetett kisméretű téglák, a teherhordó szerkezettel kötésben falazva, látszó beton, natúr fa, vörösréz lemez.

Öregedésükben, pusztulásukban is szépek.

Szakmai önéletrajz

1964	Budapest
1990	Diploma BME Középülettervezési Tanszék, Török Ferenc tanítványaként
1990-93	KÖZTI Laczkovics László műtermében
1992-94	MÉSZ Mesteriskola XII. ciklus
1993-97	Török és Balázs Építészeti Kft.
1996-99	BME DLA képzés nappali tagozat, mester: Cságoly Ferenc
1997-	Önálló műterem Bartók Istvánnal
2001-	BMGE Középülettervezési Tanszék, Egyetemi tanársegéd

Jelentősebb megépült munkák:

1993	Vecsés, 16 tt. iskola és tornacsarnok, Laczkovics László munkatársaként
1995	Kőbánya, 100 fh. óvoda, Cságoly Ferenc munkatársaként
1997	Sopron, Szt. Imre plébániatemplom, Balázs Mihály munkatársaként
2000	Csepel, Görög Katolikus templom
2002	Hajdúdorog, Gk. Ált. Iskola Tornacsarnoka, Bartók Istvánnal, Benárd Auréllal, Vajda Barbarával

Szakmai díjak:

1990	Diplomadíj
1998	Pro Architectura díj a soproni Szt. Imre templomért

Budapest, 2002. november

Fejérdy Péter

Lábjegyzetek:

¹ 1962-64 XXIII. János pápa kezdeményezésére

² Nikolaus Lobkowicz (1993): Wendezeit (Korforduló): Gedanken zur postkommunistischen Epoche, Neumann

³ Zebegény/Kós Károly, 1909; Rárósmulyad, Medgyaszay István, 1910; Fasori református templom, Budapest, Árkay Aladár, 1913; Városmajor, Árkay Aladár és Bertalan, 1933; Pasarét, Rimanóczy Gyula, 1934; Pécsi Pálós templom, Weichinger Károly, 1937; Hűvösvölgy, Magyar Szentföld, Molnár Farkas, 1940; Remetekertváros, Kismarty-Lechner Jenő, 1943

⁴ Bp. Ildikó téri ref. Templom, építész: Szabó István, 1981

⁵ Hamvas Béla(1987): Titkos jegyzőkönyv; Vigília, 170.old

⁶ Jelenits István (1998):*A keresztény templom*; Alaprajz, 1998/5, 30.old

⁷ Jelenits István (1998):*A keresztény templom*; Alaprajz, 1998/5, 30.old

⁸ Rau S. (idézi Klemens Richter, i.m.); Alaprajz, 1998/5, 23.old